

עשור של יחסים קרובים בין יוון לישראל: הערכת מצב

גליה לינדנשטראוס ופוליקרפוס גבריאלידס

המאמר בוחן את הגורמים שהביאו לשיפור הניכר ביחסים בין יוון לישראל בעשור האחרון. יוון וישראל הצליחו לקדם את הקשרים ביניהן בדרכים שקשה היה לדמיין בעבר, לאור העמדה הפרו־פלסטינית המובהקת של אתונה והיחסים ההדוקים ששררו בין ישראל לטורקיה בשנות התשעים. המאמר מצביע על המניעים הביטחוניים, הכלכליים ובנושאי אנרגיה שגרמו להידוק היחסים בין הצדדים, ומראה כיצד המניעים הללו היו חזקים דיים על מנת ששתי המדינות ימשיכו לשתף פעולה גם חרף השינויים הבולטים בהנהגה הפוליטית ביוון.

מילות מפתח: יוון, ישראל, קפריסין, טורקיה, פלסטינים

השינוי לטובה ביחסים בין ישראל ליוון בעשור האחרון ראוי לציון. קשה היה לדמיין שינוי כזה בעידן הרטוריקה האנטי־ישראלית החזקה שנקט ראש ממשלת יוון אנדראס פפנדראו בתחילת שנות השמונים. במילותיו של חוקר מדע המדינה עמיקם נחמני, "יוון וישראל, שכה קרובות מבחינה גיאוגרפית ... לא יכלו להיות רחוקות יותר ביחסיהן הדיפלומטיים בארבעים השנים הראשונות לקיומה של מדינת ישראל"¹. דעת הקהל ביוון הייתה גם היא שלילית כלפי ישראל, בעיקר בשל רגשות אנטי־אמריקאיים (והעובדה שישראל נתפסה כבת חסות של ארצות הברית)², וכן בשל הנושא הפלסטיני והקשרים החזקים בין ישראל לטורקיה בשנות התשעים, שהביאו את היוונים לחשוך בשאיפות המשותפות של שתי המדינות. על פי סקרים השוואתיים שנערכו על ידי הליגה נגד השמצה בשנים 2014 ו־2015, שיעור התפיסות האנטישמיות ביוון היה הגבוה ביותר בקרב המדינות שנסקרו, ושאינן במזרח התיכון ובצפון אפריקה.³ לכן, כאשר מנתחים את יחסי ישראל־יוון

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי. פוליקרפוס גבריאלידס הוא מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי.

עולות שתי תופעות מעניינות שמחייבות הסבר. הראשונה היא המהירות שבה חלה התפנית ביחסים – תופעה שחוקר מדע המדינה היווני אריסטו זיאמפיריס מציג בספרו העוסק בהתפתחות שיתוף הפעולה בין ישראל ליוון,⁴ והשנייה היא התחזקות היחסים בין ישראל ליוון חרף השינויים הבולטים בהנהגה הפוליטית ביוון בשנים האחרונות.

סקירה

התחממות היחסים החלה במאמצים שעשתה ב-2009 קבוצת יועצים פוליטיים יוונים ועמית ישראלי שפעלו באופן לא רשמי, ושזכו לכינוי 'קבוצת אלקטרה' על ידי זיאמפיריס.⁵ בעקבות מאמצי קבוצת אלקטרה התקשר שר הביטחון דאז אהוד ברק לראש ממשלת יוון ג'ורג' פפנדראו (בנו של ראש הממשלה לשעבר, אנדראס פפנדראו), ומאוחר יותר שוחח ראש ממשלת יוון גם עם ראש הממשלה בנימין נתניהו. בדצמבר 2009 נפגש פפנדראו עם שר החוץ דאז אביגדור ליברמן. בפברואר 2010 נפגשו פפנדראו ונתניהו בקפה פושקין במוסקבה – מפגש שסלל את הדרך ליחסים ההדוקים ששתי המדינות עתידות היו לכונן עד מהרה.⁶

תקרית משט ה־מרמרה במאי 2010 גררה גינוי יווני ואת דחייתו של תרגיל צבאי משותף, אך היחסים העמיקו כאשר ג'ורג' פפנדראו ביקר בישראל בחודש יולי 2010 – ביקור ראשון של ראש ממשלת יוון בישראל מזה שלושה עשורים. באוגוסט 2010 קיים נתניהו ביקור גומלין היסטורי באתונה – הראשון אי פעם של ראש ממשלה ישראלי ביוון.

באסון השריפה בכרמל בדצמבר 2010 מיהרה יוון לשגר סיוע לישראל בעקבות שיחה בין שני ראשי הממשלה. באביב 2011 סייעה יוון לישראל לעצור את המשט השני לעזה. כמו כן, בספטמבר 2011 חתמו שרי הביטחון של שתי המדינות על מזכר הבנות בין המשרדים. באוקטובר 2013 התקיימה בירושלים פגישה ראשונה בין שתי הממשלות. בספטמבר 2014 העביר הפרלמנט היווני חוק האוסר על הכחשת השואה, ובמארכ 2017 הוא גם הצביע בעד הענקת אזרחות יוונית לצאצאיהם של ניצולי שואה מיוון.

מאז 2012 החלה להתפתח גם מערכת יחסים משולשת בין יוון, קפריסין וישראל, ובינואר 2016 התקיימה פסגה משולשת ראשונה בין ראשי המדינות. שלוש המדינות משתפות פעולה בתחומים רבים. בדצמבר 2018 התקיים בבאר שבע המפגש המשולש החמישי בין ראשי ממשלות יוון וישראל ונשיא קפריסין, בהשתתפות שגריר ארצות הברית בישראל, דיוויד פרידמן. במפגש הוסכם כי תוקם בניקוסיה מזכירות קבועה לתיאום מנגנוני שיתוף הפעולה המשולש, אשר תחל לפעול בחודש יולי 2019. במארכ 2019 התקיימה בישראל פסגה שישית, בהשתתפות מזכיר המדינה האמריקאי מייק פומפאו.

שיתופי פעולה מרכזיים

אנגריה

אי אפשר לדבר על שיתוף הפעולה בתחום האנגריה בין ישראל ליוון מבלי להזכיר את קפריסין. למרות שבניית צינור להולכת גז טבעי בין ישראל, קפריסין ויוון נראתה בעיני מומחים רבים בלתי מציאותית, באפריל 2017 חשפו הנציב האירופי לענייני אקלים ואנגריה וארבעת שרי האנגריה של איטליה, יוון, קפריסין וישראל את תוכניותיהם לפרויקט צינור הגז הטבעי במזרח הים התיכון (East Med). אורך הצינור יהיה 1,300 קילומטרים בים ו-600 קילומטרים ביבשה. הוא יצא ממקורות הגז הטבעי של מזרח הים התיכון מול חופי ישראל אל קפריסין, מקפריסין אל כרתים, מכרתים אל חצי האי פלופונז ומשם למערב יוון, שם יתחבר לצינור נוסף, הפוסידון, כדי להגיע לאיטליה. עלות הפרויקט מוערכת ב-6-7 מיליארד דולר.⁷ המחקר הראשוני שנערך על ידי תאגיד ספק הגז הטבעי (DEPA) של יוון הראה כי הפרויקט אפשרי מבחינה טכנית.⁸ המחקר הראשוני קיבל תמיכה גם מתוכנית CEF (Connecting Europe Facility) האירופית לחיבור מערכות בתחומי התחבורה, האנגריה והשירותים הדיגיטליים באירופה, והנציבות האירופית סיווגה אותו כ'פרויקט של אינטרס משותף' (Project of Common Interest).⁹ מעבר לשיקולים טכניים וכלכליים קיימים, נראה כי ההתנגדות למימון עתידי נוסף של הצינור בתוך האיחוד האירופי עשויה לבוא מצד גורמים הפועלים למען פיתוח אנרגיות מתחדשות, וכן מספרד, שתראה בצינור כזה תחרות.¹⁰ כמו כן, למרות התמיכה הראשונית של איטליה בפרויקט, התנגדויות פנימיות הובילו את ממשלת איטליה במאוס 2019 ללחוץ על הצדדים לעכב את החתימה על הסכם רשמי.¹¹

רעיון חלופי הוא בניית צינור תתי-ימי זול יותר (2.4-4 מיליארד דולר) באורך 600 קילומטרים, שיחבר את ישראל לטורקיה,¹² אולם חלופה זו נתקלת בשתי בעיות עיקריות. הראשונה היא שישיראל מעוניינת להימנע ממצב שבו הצינור יעבור דרך המים הכלכליים של לבנון וסוריה, ולכן מעדיפה שיעבור דרך המים הכלכליים של קפריסין. אלא שהסכסוך המתמשך בקפריסין הופך גם את התוואי הזה לבעייתי מאוד. הבעיה השנייה היא מצב היחסים בין ישראל לטורקיה, כולל חוסר האמון העמוק בין מנהיגיה.¹³ מכיוון שלא נראה שישיראל תוכל למצוא מקום לבניית מתקן גט"ן (גז נוזלי טבעי) יבשתי משלה, עלו הצעות שישיראל תשתמש במתקני גט"ן משותפים שייבנו בקפריסין לצורך היצוא שלה, אבל הרעיון לא התקדם, הן בשל עלויות ההקמה של מתקנים כאלה והן בשל ענייני ביטחון. ישראל ואף קפריסין שוקלות את הרעיון של יצוא גז דרך מתקני גט"ן מצריים, אך סדר העדיפויות המצרי הקשור לתגליות הגז הטבעי של המצרים עשוי למנוע גם את הרעיון הזה. מעבר לשיתוף פעולה אפשרי ביצוא הגז הטבעי, יוון, ישראל וקפריסין מתקדמות בפיתוח פרויקט 'מגשר אירואסיה' (EuroAsia Interconnector), אשר במסגרתו

אם יתממש יונח כבל חשמל תת־ימי דו־כיווני שיחבר את רשתות החשמל של ישראל וקפריסין לכרתים וליוון (באורך 1,518 קילומטרים). האיחוד האירופי סיווג גם את הפרויקט הזה כפרויקט אינטרס משותף, ושריין למימונו 1.5 מיליארד אירו. מחקרי ההיתכנות שלו כבר הסתיימו.¹⁴

ביטחון

במובן מסוים, שיתוף הפעולה בתחום הביטחוני קדם במקצת להתחממות היחסים. שתי המדינות חתמו על הסכם שיתוף הפעולה הביטחוני הראשון ביניהן בדצמבר 1994, אך לא קידמו מהלכים ליישום.¹⁵ בשנת 2008 ערכו ישראל ויוון תרגיל צבאי משותף בשם Glorious Spartan, שהשתתפו בו 80 מטוסים יווניים ו־100 מטוסי F15 ו־F16 ישראליים. לפי העיתונות הבינלאומית, התרגיל דימה "חזרה גנרלית" למתקפה על מתקני הגרעין באיראן.¹⁶ מאז נערכו עוד תרגילים משותפים רבים. ביוני 2018 למשל השתתפו 40 מטוסים של חיל האוויר הישראלי בתרגיל עם הצד היווני. מטרת התרגיל הייתה לדמות מלחמה בחזיתות מרובות, כולל הפצצות של מטרות ברצועת עזה.¹⁷

בשנת 2014 מינתה ישראל לראשונה נספח צבאי שהוצב באתונה. עד אז נוהלו הקשרים הצבאיים בין ישראל ליוון על ידי הנספח הישראלי ברומניה.¹⁸ יוון שלחה נספח ביטחוני משלה לישראל עוד קודם לכן.¹⁹ בשנת 2015 חתמו שני שרי הביטחון של המדינות על הסכם בדבר מעמד הכוחות הצבאיים (status of forces), שלפיו יורשו חיילים יוונים וישראלים להיות מוצבים ביוון ובישראל כדי לקחת חלק באימונים צבאיים.²⁰ במארס 2019 דווח כי ישראל ויוון מקימות מערכת מכ"ם ימי בכרתים.²¹ היקף רכישות הנשק של יוון מישראל מצומצם בשל המצב הכלכלי הקשה של יוון, אם כי בוצעו כמה עסקאות קטנות.²²

מסחר ותיירות

ישראל ויוון אינן שותפות סחר גדולות, אך היחסים המשופרים הביאו לגידול בקשרים המסחריים ביניהן. בשנת 2010 הסתכם הסחר הדו־צדדי ב־412 מיליון דולר, ואילו בשנת 2017 הוא הגיע ל־610 מיליון דולר.²³ בשל המשבר הכלכלי ביוון וצעדי הצנע שננקטו, נוצר קושי לקדם את קשרי המסחר מעבר לרמה זו. עם זאת, במארס 2018 נחנכה לשכת המסחר ישראל־יוון.²⁴

נרשמה גם עלייה ניכרת במספר התיירים הישראלים שביקרו ביוון. ב־2010 מספרם הגיע לכ־150 אלף איש,²⁵ ב־2018 ביקרו ביוון 600 אלף ישראלים, והצפי ל־2019 הוא שמספרם יגיע ל־700 אלף.²⁶ מכיוון שיוון אירחה יותר מ־33 מיליון תיירים בשנת 2018, מספרים אלה אינם ממקמים את ישראל בין עשר המדינות המובילות בתיירות ליוון, אך יש לציין כי התיירות אחראית לכחמישית מהתמ"ג

היווני, וכי עשירית מהאוכלוסייה ביוון מועסקת בענף התיירות.²⁷ אות לחשיבותה של התיירות ביחסים הקרובים בין המדינות אפשר למצוא בכך ששרת התיירות היוונית, אלנה קונטורה, ביקרה בתערוכת התיירות הבינלאומית השנתית בישראל (IMTM) פעמיים, בשנת 2017 ובשנת 2019.

המניעים לשיתוף הפעולה הגובר

היוונים האמינו כי השירות החשאי הטורקי היה מעורב בתקרית משט המרמרה בשנת 2010,²⁸ ולכן היא נתפסה כהוכחה להתגברות התוקפנות הטורקית במזרח הים התיכון. מבחינת ישראל, המשבר ביחסי טורקיה-ישראל דרבן אותה לבחון מחדש את הבריתות האזוריות שלה, שכן יחסיה הקרובים עם טורקיה בשנות התשעים ותחילת שנות האלפיים היו מעמודי התווך של התפיסה האסטרטגית של ירושלים ביחס למזרח התיכון. מעבר לאירוע המשט, הניסיון של טורקיה וברזיל במאי 2010 לתווך בעניין פשרה גרעינית עם איראן הביא לכך ששתי המדינות הצביעו נגד סנקציות על איראן במועצת הביטחון של האו"ם. טורקיה גם חשפה ב־2012 את רשת הריגול שפעלה באיראן למען ישראל,²⁹ ואלה היו סימני אזהרה לכך שיחסי טורקיה וישראל לא היו רק צל חיוור של מה שהיו בעבר, אלא המשיכו להתדרדר. היו גם צרכים מעשיים כמו הצורך במרחב האווירי שבו ניתן יהיה להתאמן לאחר

שטורקיה סגרה את המרחב האווירי שלה לחיל האוויר הישראלי ב־2009. יתרה מכך, התהפוכות בעולם הערבי שהחלו בדצמבר 2010 עוררו בירושלים את הצורך להתגונן מפני בידוד בהיקף רחב יותר, ועודדו אותה לחפש שותפים חדשים. במונח זה אפשר לראות בחיזוק היחסים בין יוון לישראל חלק מגלגול חדש של 'דוקטרינת הפריפריה'.³⁰ גם משבר הפליטים, כחלק מההשלכות של מלחמת האזרחים בסוריה, האיץ את הידוק שיתוף פעולה בין ישראל ליוון. זרם הפליטים הגדול שהגיע מטורקיה ליוון ב־2015 נתפס על ידי חלק מהיוונים כניסיון מכוון מצד אנקרה לערער עוד יותר את היציבות במדינתם.³¹

אין ספק שהמשבר הכלכלי העולמי של 2008 ומשבר החוב היווני היו גורמים שהשפיעו על יוון לבחון מחדש

את מדיניותה. אומנם ישראל לבדה לא יכלה לספק סיוע משמעותי, אך נתניהו ניסה לשכנע את מנהיגי אירופה להעניק סיוע כספי ליוון.³² הגידול ביחסי הסחר והעלייה החדה במספר התיירים הישראלים שביקרו ביוון תרמו גם הם (אם כי בקנה מידה קטן) מבחינת יוון.

התהפוכות בעולם הערבי שהחלו בדצמבר 2010 עוררו בירושלים את הצורך להתגונן מפני בידוד בהיקף רחב, ועודדו אותה לחפש שותפים חדשים. אפשר לראות בחיזוק היחסים בין יוון לישראל חלק מגלגול חדש של 'דוקטרינת הפריפריה'.

תגליות הגז הטבעי סיפקו תמריץ חזק לשיתוף פעולה הדוק יותר, אומנם בעיקר בין ישראל לקפריסין – אך גם יוון ביקשה למלא תפקיד פעיל בקשרי האנרגיה המתפתחים. כמו כן, אפשרויות היצוא לשוקי האיחוד האירופי הפכו את הכללת יוון לאפשרות אטרקטיבית, שרק התחזקה משהתברר כי הצינור מישראל לטורקיה הוא חלופה סבירה פחות.

יוון הייתה בעבר אחת היריבות העזות ביותר של ישראל באיחוד האירופי, אולם התחממות היחסים בין יוון לישראל לא רק שינתה זאת אלא גם הפכה למעשה את יוון לאחת השותפות הנאמנות ביותר של ישראל באיחוד האירופי. במשך הזמן יוון אף החלה לסטות מדי פעם ממדיניות החוץ והביטחון המשותפת של האיחוד האירופי כלפי ישראל.³³ כך למשל, בנובמבר 2015, בעקבות ביקורו של ראש הממשלה אלכסיס ציפראס בישראל, הודיעה יוון לישראל כי היא לא תכבד את הנחיות הנציבות האירופית בנוגע לסימון הסחורות המיוצרות בהתנחלויות בגדה המערבית.³⁴

היחסים בין ישראל ליוון התפתחו בעיקר בזכות היוזמות של אתונה וירושלים. ממשל אובמה עשה מאמץ לשקם את היחסים בין טורקיה לישראל, ופחות התלהב משיתוף הפעולה בין ישראל ליוון. עם זאת, הווטו הטורקי על שיתוף הפעולה בין ישראל לנאט"ו סלל את הדרך לתרגילים צבאיים משותפים בין ארצות הברית ליוון וישראל, דוגמת התרגיל הימי השנתי Noble Dina. יתרה מכך, בשל המתחות הגוברת בין ארצות הברית לטורקיה, נראה כי ממשל טראמפ זיהה שיש פוטנציאל רב יותר להתחממות היחסים בין ישראל ליוון, כפי שהוכיחו דוגמאות כמו נוכחותו של שגריר ארצות הברית בישראל במפגש המשולש החמישי בין ראשי המדינות יוון, קפריסין וישראל בדצמבר 2018, והשתתפותו של מזכיר המדינה האמריקאי מייק פומפאו בפגישה המשולשת השישית שהתקיימה במארס 2019. ראוי לציין גם את שיתוף הפעולה ההולך וגובר בין ארגונים יווניים-אמריקאיים ויהודיים-אמריקאיים הפועלים בושינגטון.³⁵

מנקודת המבט של המנהיגים – נראה כי ג'ורג' פפנדראו היה מעוניין לפתוח דף חדש ביחסי יוון-ישראל עוד לפני תקרית המרמרה, והוא ניצל את המשבר ביחסי טורקיה-ישראל כדרך להסביר לציבור היווני את המדיניות החדשה. שגריר ישראל ביוון לשעבר, אריה מקל, סבור שהגישה החיובית של פפנדראו כלפי ישראל נובעת בחלקה ממה שספג במהלך שנות חינוכו ולימודיו בארצות הברית. מקל אף גורס כי פפנדראו היה מעוניין שיוון תגביר את השפעתה במזרח הים התיכון, וכי הבין שלשם כך יוון צריכה לקיים קשרים הדוקים לא רק עם העולם הערבי, אלא גם עם ישראל.³⁶

ההצעה של פפנדראו לקיים משאל עם על הסכמה לתוכנית החילוץ של גוש האירו עבור יוון נתפסה כמשאל עם על יציאה מהאיחוד (Grexit). היא נתקלה

בביקורת קשה, המשאל לא התקיים בסופו של דבר ופפנדראו נאלץ להתפטר בנובמבר 2011. לאחר תקופת ביניים ובחירות חדשות המשיך ראש ממשלת יוון החדש אנטוניס סמאראס את מדיניותו של פפנדראו כלפי ישראל חרף היותו ממפלגה אחרת, שכן גם הוא האמין בצורך במדיניות מאוזנת יותר כלפי המזרח התיכון. סמאראס גם כיהן כשר החוץ בזמן שאתונה שידרגה את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל לרמת שגרירות מלאה ב־1990 (האחרונה שעשתה זאת מבין חברות השוק האירופי המשותף) – עובדה שעשויה גם היא לסייע להסביר את גישתו החיובית כלפי חימום היחסים עם ישראל.³⁷

אלכסיס ציפראס נכנס לתפקיד ראש ממשלת יוון בינואר 2015 (ובהמשך זכה שוב בבחירות שהוקדמו לספטמבר 2015). בתחילה הוא עורר דאגה מסוימת בירושלים, משום שרבים מחברי מפלגת השמאל הרדיקלי שלו 'סיריזה' מחזיקים בדעות פרו־פלסטיניות. לפני בחירתו מתח ציפראס עצמו ביקורת על מדיניות ישראל כלפי הפלסטינים, ומפלגתו הביעה בעבר את התנגדותה לביקורו של נתניהו ב־2010 ביוון וביקרה את הדרך שבה סייעה ממשלת יוון לישראל בעצירת המשט השני לעזה. מצע מפלגת סיריזה אף כלל קריאה להפסקת שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל.³⁸ עם זאת, החשש הישראלי מפני צינון היחסים לא התממש, וזאת בשל מספר סיבות. ראשית, סיריזה נזקקה לשותפה קואליציונית כדי להקים ממשלה, והשותפה הייתה בעד המשך היחסים עם ישראל. שנית, זרם הפליטים ליוון הגביר את תחושת המשבר בתוך יוון ואת החשש מפני כוונות טורקיות זדוניות. שלישיית,

השיחות ולאחר מכן גם החתימה על הסכם הנורמליזציה בין ישראל לטורקיה רק עודדו את יוון לחזק את קשריה הרשמיים עם ישראל. לבסוף, ציפראס קיווה שיוכל לתווך בין ישראל לפלסטינים.

מנקודת מבטו של נתניהו, היחסים המשופרים עם יוון עולים בקנה אחד עם תפיסתו הרחבה יותר, שלפיה הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו צריך להיות מכשול מרכזי ליכולתה של ישראל לכונן קשרים הדוקים עם שחקנים אחרים. על פי תפיסה זו, ישראל יכולה להרחיב במידה ניכרת את קשריה גם ללא התקדמות בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני. לשיטתו (ואף חלק ממבקרו החריפים ביותר מסכימים איתו בנושא זה), הוא הצליח לקדם את ישראל באופן

העובדה שהשינוי החיובי במדיניות יוון כלפי ישראל שרד חרף התפניות הפוליטיות ביוון, וכי ראשי ממשלה שונים לא רק המשיכו במדיניות קודמיהם אלא אף דחפו אותה קדימה, מעודדת מאוד מבחינת ירושלים.

משמעוטי בזירה הדיפלומטית.³⁹ לנתניהו גם הייתה עמדה אמביוולנטית כלפי תהליך הנורמליזציה עם טורקיה, ולמרות שבסופו של דבר אישר את החתימה על ההסכם, חוסר האמון שלו בנושא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן נותר גבוה, והניע

אותו להמשיך לחזק את הקשרים עם יוון וקפריסין.⁴⁰ שר החוץ שמונה בהמשך לשר הביטחון, אביגדור ליברמן, תמך גם הוא ב"ציר עוקף אנקרה".⁴¹

מסקנות ומבט קדימה

העובדה שהשינוי החיובי במדיניות יוון כלפי ישראל שרד חרף התפניות הפוליטיות ביוון, וכי ראשי ממשלה שונים לא רק המשיכו במדיניות קודמיהם אלא אף דחפו אותה קדימה, מעודדת מאוד מבחינת ירושלים. אין גם סיבה לפקפק בכך שהיחסים הללו בין המדינות יימשכו בטווח הקרוב, ללא תלות בתוצאה הפוליטית של הבחירות הכלליות בישראל וביוון ב-2019. עם זאת, יש לזכור כי לישראל יש היסטוריה של יחסים קרובים שהסתיימו במשברים גדולים, כמו עם איראן, דרום אפריקה וטורקיה. היחסים החמים בין ישראל ליוון שיקפו את אי הנחת מהתוקפנות הגוברת של טורקיה במזרח הים התיכון. כאשר טורקיה וישראל חתמו על הסכם הנורמליזציה ב-2016, נראה היה כי ישראל צפויה לצנן את התלהבותה מהמשך קידום קשריה עם יוון. ואולם היריבות בין טורקיה לישראל נותרה עיקשת, ובעקבות המשבר בין טורקיה לישראל במאי 2018 סביב האירועים בעזה והעברת השגרירות האמריקאית לירושלים, נראה כי אנקרה אינה מתכוונת למתן את עמדתה השלילית כלפי ישראל. עם זאת, נראה שיש מאמץ מסוים מצד אנקרה ואתונה להפיג חלק מהמתחות ביניהן, כפי שמעידים הביקור ההיסטורי שערך ארדואן ביוון בדצמבר 2017 (ביקורו הראשון של נשיא טורקי ביוון מזה 65 שנה), וביקור ציפראס בטורקיה בפברואר 2019. בעוד ביקורו של ארדואן עמד בסימן אמירות אחדות שהיו בעייתיות מנקודת המבט היוונית, כמו דבריו על הצורך בשינויים בהסכם לוזאן משנת 1923, הביקור של ציפראס ב-2019 היה מוצלח יותר.

להתחממות היחסים בין יוון לישראל קשר ניכר גם לחולשה של יוון כתוצאה ממשבר החוב ומצעדי הצנע. לאחר מספר תוכניות הצלה התייצבה הכלכלה היוונית במידה מסוימת, והדבר עשוי להפחית מהצורך המדיני שלה בקשרים עם ישראל, ובכל זאת, כלכלה יוונית מתרחבת עשויה להביא להרחבת היקף המסחר עם ישראל. זאת ועוד, 'הסכם פרספה' בעניין המחלוקת בין יוון לצפון מקדוניה בנוגע לשם המדינה, אשר נחתם והועבר בפרלמנט היווני, תרם גם הוא לשיפור מעמדה של יוון באיחוד האירופי ובנאט"ו.

ראוי גם להדגיש כי מלכתחילה היה ברור שיחסים חמים יותר אין פירושה ברית צבאית במובן זה שיששראל לתגייס לעזרת יוון או קפריסין במקרה של סכסוך צבאי עם טורקיה; וגם לא שיוון או קפריסין ימלאו תפקיד צבאי פעיל בסיוע לישראל. לכן קיימות מגבלות לגבי המידה שבה ניתן לפתח את היחסים בתחום הצבאי. יתרה מכך, נושא האנרגיה אינו רק בסיס לשיתוף פעולה אלא גם גורם אפשרי לחילוקי דעות. יוסי לנגוצקי, גיאולוג ישראלי בכיר שחזה את גילוי עתודות הגז

הטבעי הגדולות בסמוך לחופי ישראל, מביע כיום פסימיות רבה לגבי העתיד. לנגוצקי יעץ לישראל לא לייצא גז בכלל עד שיתגלו מאגרים נוספים.⁴² גם אם ישראל תמשיך בתוכניות ייצוא הגז הטבעי הנוכחיות שלה, הסיכויים למימוש פרויקט צינור East Med עדיין נראים קלושים למדי. ישראל וקפריסין יצטרכו גם לפתור את מחלוקת סוגיית הפיתוח המשותף שלהן ביחס למאגר אפרודיטה ומאגר ישי (המשך של מאגר אפרודיטה בשטח הישראלי). שתי הממשלות אפשרו לחברות המעורבות לנסות לפתור את הסוגיה, אך אם החברות לא יגיעו להסכם, הממשלות יסכימו לבורר בינלאומי. העיכוב הממושך ביחס לתוכניות האנגריה של קפריסין כבר גרם תסכול בצד היווני-קפריסאי, ובמקרה שיחולו עיכובים נוספים, גם היחסים בין ישראל ליוון עלולים להיפגע.

לפיכך אפשר לומר שכל המניעים שהביאו את הצדדים להתקרב אחד לשני בעשור האחרון עדיין רלוונטיים ביותר, אך סימני השאלה שהיו קיימים קודם לכן עדיין נוכחים, ונקודות מחלוקת חדשות צפויות להתעורר. ואולם מה שעשוי להבטיח יחסים ארוכי טווח מעבר למה שנראה היה לפני עשור הוא המאמץ שעשו הצדדים למסד את היחסים האלה בתחומים רבים, ועל כן היפוך במגמה צפוי להיות קשה יותר.

הערות

- 1 Amikam Nachmani, "Israel, Turkey and Greece: Dramatic Changes in the Eastern Mediterranean", in Colin Shindler, ed. *Israel and the World Powers: Diplomatic Alliances and International Relations Beyond the Middle East*, I.B. Tauris, London 2014, (digital edition).
- 2 רגשות אנטי-אמריקאיים ביוון מקורם בין היתר בכעס על כך שארצות הברית קיבלה את השלטון הצבאי של החונטה ביוון בשנים 1967–1974, וכן מהעובדה שארצות הברית לא עצרה את ההתערבות הצבאית הטורקית בקפריסין ב־1974.
- 3 Ted Coulombis and Athanasios Moulakis, "Are the Greeks Anti-American?" Wilson Center, <https://www.wilsoncenter.org/publication/are-the-greeks-anti-american>
- 4 "New ADL Poll Finds Dramatic Decline in Anti-Semitic Attitudes in France; Significant Drops in Germany and Belgium," June 30, 2015, <https://www.adl.org/news/press-releases/new-poll-anti-semitic-attitudes-19-countries>
- 5 Aristotle Tziampiris, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, Springer, Berlin, 2015, p. 8.
- 6 זיאמפיריס בחר בשם זה משום שהפגישות שערכה הקבוצה נערכו במלון אלקטרה באתונה. Tziampiris, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, p. 79.
- 7 Barak Ravid, "Netanyahu's Big Fat Greek Wedding", *Haaretz*, July 1, 2011; Tziampiris, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, p. 80-81.
- 8 "Eastmed", *IGI Poseidon website*, <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed>

- George N. Tzogopoulos, "The EastMed Pipeline Could be a Giant Step Towards Enhancing Regional Security", *BESA Perspectives*, June 22, 2017. 8
- "Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline – Pre-FEED Studies", EC Innovation and Networks Executive Agency, <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility/cef-energy/7.3.1-0025-elcy-s-m-15> 9
- עמנואל נבון, "מוקד האנגריה החדש במזרח הים התיכון", מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון, 24 בפברואר 2019, <https://jiss.org.il/he/navon-the-new-emerging-energy-hub-in-the-eastern-mediterranean/> 10
- "Rome Hits Pause on East Med Gas Pipeline", *La Stampa*, March 6, 2019. 11
- עודד ערן, דן ורדי ואיתמר כהן, **ההיתכנות המדינית של ייצוא גז טבעי מישראל לטורקיה**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל-אביב, 2014, עמ' 14. 12
- Oded Eran and Elai Rettig, "New Obstacles Facing Israeli Natural Gas Exports", *INSS Insight*, July 10, 2018. 13
- Jean Christou, "Cyprus, Greece, Israel to Speed up Pipeline efforts (updated)", *Cyprus Mail*, June 15, 2017. 14
- Tziampiris, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, p. 50. 15
- Tugce Ersoy, "Emerging Alliances, Deteriorating Relations: Turkey, Israel and Greece in the Eastern Mediterranean", in Aysegul Sever and Orna Almog, eds., *Contemporary Israeli-Turkish Relations in Comparative Perspective*, Palgrave Macmillan, London, 2019, p. 132. 16
- Judah Ari Gross, "With No Landings, Israeli Jets Train for Long-Range Missions in Greece", *Times of Israel*, June 11, 2018. 17
- Alex Fishman, "Israel's Military Diplomacy," *Ynet*, February 16, 2016. 18
- אריה מקל, **יחסי ישראל יוון**, מזכר מספר 9, מרכז בגין סאדאת למחקרים אסטרטגיים, רמת-גן, 2015, עמ' 18. 19
- "From Now On Greek and Israeli Soldiers will be Allowed to Station Either in Greece or Israel to Participate in Military Training Exercises", *New Europe*, July 22, 2015; see also, Vassilis Kappis, "Breaking Away from the Union? The Case of Greek-Israeli Relations Since 2010", in Angelos Giannakopoulos, ed. *Solidarity in the European Union: Challenges and Perspectives*, Tel Aviv University, Tel Aviv, 2017, p. 95, 102. 20
- "Israel, Greece Constructing New Radar System on Crete, Report Says", *Haaretz*, March 19, 2019. 21
- מקל, **יחסי ישראל יוון**, עמ' 18. 22
- אורה קורן, "יצואנים: אם המשבר ביוון יחליש את היורו – תהיה פגיעה ביצוא", *TheMarker*, 29 ביוני, 2015; אריאל ויטמן, "נותנות גז: ישראל ויוון בדרך לשיתוף פעולה", **ישראל היום**, 5 באפריל 2018. 23
- "אירוע השקה: 21 במארס, 2018", אתר לשכת המסחר ישראל יוון, <https://www.israelgreece.com/opening-event/> 24
- Herb Keinon, "Israeli Tourism to Greece Surges, Minister Visits", *Jerusalem Post*, February 7, 2013. 25
- Nick Kampouris, "Israeli Tourism to Greece Flourishing as Bilateral Relations Warm", *Greek Reporter*, February 14, 2019. 26

- 27 משה גלעד, "איך מתמודדים עם יותר מדי תיירים ומה עושים בלעדיהם", **הארץ**, 11 בפברואר, 2017.
- 28 Tziampiris, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, p. 83.
- 29 "Report: Turkey Blows Cover of Israeli Spy Network in Iran", *Jerusalem Post*, October 17, 2013.
- 30 Yoel Guzansky and Gallia Lindenstrauss, "Revival of the Periphery Concept in Israel's Foreign Policy?" *Strategic Assessment*, Vol. 15, no. 2, p. 30.
- 31 מקל, **יחסי ישראל יוון**, עמ' 19.
- 32 Ravid, "Netanyahu's Big Fat Greek Wedding."
- 33 Kappis, "Breaking Away from the Union?" p. 95.
- 34 Raphael Ahren, "Greece to Defy EU Order on Labeling Settlement Goods", *Times of Israel*, November 30, 2015.
- 35 ראו לדוגמה "Leading American Hellenic, American Jewish Groups on Leadership Mission to Greece, Cyprus, and Israel", *Greek News*, January 11, 2016.
- 36 מקל, **יחסי ישראל יוון**, עמ' 12.
- 37 Tziampiris, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, p. 123.
- 38 Raphael Ahren, "New Greek PM is pro-Palestinian, but Envoy to Israel Predicts, 'Only Positive Things'", *Times of Israel*, January 28, 2015.
- 39 "Back from New York, Netanyahu Touts Israel's Diplomatic Advances", *Haaretz*, September 27, 2016.
- 40 Semih Idiz, "Will Israel Throw Erdogan a Lifesaver", *Al Monitor*, March 15, 2016.
- 41 Yossi Alpher, *Periphery: Israel's Search for Middle East Allies*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2015, p. 106.
- 42 Eran Azran, "Israel Plans to Export Too Much Natural Gas, Leading Geologist Says", *Haaretz*, October 23, 2018.